

УДК 78.071.1(477):780.616.432

ФОРТЕПІАННА ТВОРЧІСТЬ АНАТОЛІЯ КОС-АНАТОЛЬСЬКОГО В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Німилович Олександра Миколаївна,

доцент, Дрогобицький державний педагогічний

університет імені Івана Франка, м. Дрогобич

<https://orcid.org/0000-0003-1795-9288><https://doi.org/10.35619/ucpm.vi36.414>

olnim@ukr.net

Висвітлюються окремі аспекти створення, публікації і збереження фортепіанної творчості визначного українського композитора, педагога, громадського діяча Анатолія Кос-Анатольського. Важлива увага надається новому виданню фортепіанної спадщини митця, до якого увійшло понад десять композицій, що публікуються вперше, серед яких помітне місце посідає цикл прелюдій. Розкривається виконавський аспект цих фортепіанних творів А. Кос-Анатольського, окреслюються питання втілення художнього образу, обставини їхнього першовиконання та значення у концертно-виконавській і педагогічній практиці.

Ключові слова: Анатолій Кос-Анатольський, фортепіанна творчість, виконавці-піаністи, рукописи, видання, виконавське мистецтво.

Постановка проблеми та актуальність теми. «Композитор Анатоль Кос-Анатольський... за масштабом свого неординарного мислення, самобутньою творчістю, ставленням до людей, своїми вчинками, талантом спілкування належав до унікальних за багатогранністю українських музикантів, хто, створюючи власний «текст життєтворчості», великою мірою впродовж багатьох років ткав гідний контекст національної культури» [2; 6] – так про мистецьку спадщину А. Кос-Анатольського та її роль в розвитку української музичної культури висловила О. Гнатишин, дослідниця, яка на джерельному (бібліографічному та нотографічному) рівнях вивчала творчість композитора.

Спадщина митця наповнена композиціями різних жанрів – від опер, балетів і симфонічних творів, масштабних інструментальних і хорових полотен до мініатюрних перлин у вокальній та камерно-інструментальній музиці. Настроєва палітра українського народного музичного мистецтва та популярних у ХХ ст. танців – фокстроту, чарльстону, твісту – присутня у багатьох композиціях А. Кос-Анатольського, додавала його колоритним творам сучасних ритмів. «Він був щасливою творчою натурою, який писав легко. Таких в історії музики мало, таких, які пишуть музику, як співають птахи...» [1], зауважив відомий український композитор, науковець і піаніст О. Козаренко. Сьогодні творчість А. Кос-Анатольського хоч і не так часто, але продовжує звучати з концертної естради на різноманітних конкурсах і фестивалях, ювілейних вечорах, присвячених творчості композитора у виконанні молодих талантів та відомих у світовому просторі солістів і колективів, у програмах фестивалів, що носять ім'я митця, і які щорічно традиційно відбуваються у Коломиї. Проте не всі фортепіанні твори сьогодні опубліковані, вони передаються з рук у руки в ксерокопіях, а видані в 1950-60-х роках окремі композиції залишаються у бібліотечних фондах в доволі неприглядному стані.

Аналіз останніх досліджень. Творча спадщина і громадсько-культурна діяльність митця знайшла своє ґрунтовне висвітлення і дослідження у наукових працях, монографічних та нотних виданнях авторства З. Штундер, А. Терещенко, О. Гнатишин, Н. Кашкадамової, О. Козаренка, Т. Воробкевич, Г. Карась, В. Данилець, успішно захищені дисертаційні дослідження Т. Дубровного [5] (присвячене фортепіанній творчості композитора) і В. Конончука [10] (пісенна творчість композитора розглядається в контексті становлення розважальної музики в Галичині). Композиції А. Кос-Анатольського користувалися великою популярністю, звучали у виконанні відомих солістів М. Крушельницької, О. Криштальського, О. Кузьмович-Шпот, Д. Гординської-Каранович, Т. Богдановської, Я. Матюхи, Д. Левицької-Стернюк, Т. Логойди, тріо сестер Байко, О. Козаренка, О. Рапіти, М. Драгана, провідних хорових колективів, оркестрів тощо.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей неопублікованої фортепіанної спадщини А. Кос-Анатольського, розкритті виконавських проблем, історії написання і сценічного життя композицій та їхнього значення у концертно-виконавській і педагогічній практиці.

Виклад матеріалу дослідження. Анатолій Кос-Анатольський (1909-1983 рр.) – уродженець Коломиї отримав ґрунтовну освіту, закінчивши гімназію в Станіславові, юридичний факультет Львівського університету (1931 р.), філію Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Станіславові

(1922–1927 рр.) та у Львові (1928–1929 рр.), Львівську консерваторію ім. К. Шимановського у класі фортепіано відомого піаніста Т. Шухевича, курс композиції в класі професора, доктора музикознавства С. Барбага, а вокалом займався в племінниці знаменитої С. Крушельницької – О. Бандрівської. Згодом розпочав свою багаторічну і плідну педагогічну працю: 1935–1937 рр. у Стрийській філії Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка (музично-теоретичні предмети), від 1940-х років у Львівському музичному училищі та львівській музичній школі-десятирічці (тепер Львівська середня спеціалізована музична школа-інтернат ім. С. Крушельницької), від 1952 викладач, а від 1973 проф. Львівської консерваторії ім. М. Лисенка (тепер – Львівська НМА ім. М. Лисенка).

А. Кос-Анатольський – знаний композитор, культурно-громадський діяч, Лауреат Державної премії СРСР (1951 р.), лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка (1980 р.), народний артист України (1969 р.), голова правління Львівської обласної організації Спілки композиторів України (від 1952 р.), депутат Верховної ради союзу (1970–1978 рр.) постійно, делікатно й водночас настійливо і натхненно допомагав розвитку українських молодих талантів та музичного мистецтва в Україні загалом.

А. Кос-Анатольський доклав чимало зусиль до реабілітації видатного композитора В. Барвінського. У матеріалах, датованих 1950-ми роками і опублікованих у різних джерелах, зокрема, в монографії О. Гнатишин (листування з В. Барвінським з Потьми) [13; 300–326], матеріалах «Особової справи В. Барвінського» і клопотанні Правління Львівської Спілки радянських композиторів України до Львівського Обкому КПУ за підписами А. Кос-Анатольського як голови правління і членів – С. Людкевича, М. Колесси, Є. Козака до радянських органів про звільнення композитора з ув'язнення і поновлення його в мистецькій Спілці, проглядають шляхетність, патріотизм, професійний юридичний вишкіл митця й вболівання за долю В. Барвінського [20]. Наприкінці 1960-х рр. він опікувався виданням у Києві камерних творів, а саме Секстету, Квінтету і Квартету (молодіжного) В. Барвінського. У час листування з відомим бібліографом і музикознавцем Р. Савицьким-молодшим зі США А. Кос-Анатольський займався пошуком і відродженням творчості Н. Нижанківського, намагався обмінюватись і поширювати новітні досягнення національної музичної думки між дослідниками діаспори й України.

Митець дбав про видання платівок, здійснення фондових записів на радіо і телебаченні, щоб зберегти унікальні виконання творів українських композиторів, організовував і змістовно коментував концертні програми, допомагав розвитку музикознавчої думки, підтримував публікацію нотних збірників, постановки опер сучасних композиторів, добивався встановлення пам'ятника М. Лисенку в Києві [21; 151; 172], заснування музичного журналу в Україні тощо. А. Кос-Анатольський, будучи вже в поважному віці, після перенесеної хвороби, разом зі скульптором Є. Дзиндрою займався відновленням імен, творчості й місця поховання заборонених галицьких священників-композиторів В. Матюка і С. Воробкевича, розуміючи, що в той складний для України час тоталітарного режиму, а це були 1970-ті роки, не можна втратити пам'ять про авторів літургійних творів та перлин галицького солоспіву – твору «Родимий краю» (В. Матюка), який у першій третині ХХ ст. звучав у різних куточках світу у виконанні С. Крушельницької та твору «Мово рідна, слово рідне!» (С. Воробкевича).

Популяризатор творчості А. Кос-Анатольського, натхненник і один з організаторів фестивалю імені композитора, відомий піаніст, музикознавець О. Козаренко слушно зауважив, що «фортепіанні твори українських композиторів вимагають колосального піаністичного вишколу, ... до виконання української музики можна підходити тільки тоді, коли вже оволодів основним масивом європейського репертуару... наша музика закорінена у європейську традицію, і якщо не володієш піанізмом шопенівським, брамсівським, шуманівським, то годі приступати до М. Лисенка, чи Анатолія Кос-Анатольського, адже в цій музиці вона міниться оцими європейськими впливами та стильовими напрямками» [18].

Творча спадщина А. Кос-Анатольського не містить дитячих фортепіанних п'єс. Добру справу здійснила Т. Воробкевич [14], опублікувавши власні переклади дитячих пісень композитора (на вірші Т. Шевченка, І. Блажкевич, Д. Павличка, М. Петренка, С. Жупанина та ін.) у викладі для фортепіано з поданням поетичних текстів пісенних творів.

Дослідниця творчості й приватного архіву композитора О. Гнатишин зазначила, що перші фортепіанні твори композитора з'явилися в 1954 р. А «найбільша активність у цьому жанрі припадає на 1954–1955-й, 1958–1960-й та 1974–1979-і роки» [2; 217]. Серед перших творів – 13 фортепіанних прелюдій, над якими композитор працював від 1954 до 1960 р., а в 1962 – побачив світ цикл із шести прелюдій [11]. На примірнику видання 1962 р., який зберігається в архіві композитора, є присвята першовиконавиці прелюдій, вихованці Г. Левицької, піаністці-педагогу Львівської консерваторії ім. М. Лисенка О. Кузьмович-Шпот [4]: «Оксані Кузьмович на пам'ять першого виконання з подякою. А. Кос-Анатольський. Львів, 9. II. 1963».

До нового видання фортепіанних творів А. Кос-Анатольського увійшли сім неопублікованих Прелюдів [15]. Автор монографії про фортепіанну творчість композитора Т. Дубровний, звертаючись до дослідження В. Клима, акцентує на його класифікації жанру прелюдії за трьома групами: «Першу

складають окремі композиції під видовою назвою, друга визначається як малий прелюдійний цикл..., третя – великий прелюдійний цикл...» [9; 146]. Т. Дубровний зазначає, що «у Кос-Анатольського маємо всі три типи прелюдій: «Желязова Воля» представляє мініатюру під видовою назвою; шість прелюдій видання 1962 року є малим прелюдійним циклом; а наскрізна авторська нумерація свідчить про те, що композитор уважав усі ці свої твори великим прелюдійним циклом із тринадцяти п'єс» [6; 78].

До опублікованих шести прелюдів композитор долучив твори, написані в різні роки, проте це не завадило об'єднати їх в один цикл. Саме в цьому контексті Т. Дубровний розглядає кожну прелюдію як «щабель у розвитку музичної ідеї циклу» [6; 78]. Варто зазначити, що в цьому малому прелюдійному циклі з шести прелюдів (як, зрештою, і у великому – 13 прелюдів) А. Кос-Анатольський не застосовує звичного для класичних зразків контрастного чергування мажорних і мінорних тональностей кожної п'єси, а також не дотримується систематичної почерговості настроєво-темпових розбіжностей у послідовності творів у циклі. Втім, композитор об'єднує прелюдії в циклі образно-змістовим наповненням творів, драматично-трагічними переживаннями, які превалюють впродовж малого (пронизаного скорботними відчуттями і пам'яттю про дружину Софію) і великого (в якому останній прелюд присвячений пам'яті одного з улюблених композиторів А. Кос-Анатольського – Ф. Шопена) прелюдійного циклу.

На нашу думку, у зв'язку з тим, що А. Кос-Анатольський створив цикл прелюдій упродовж багатьох років, з яких шість опубліковано окремо, тому в порядковій нумерації наступних семи прелюдів відбулися повтори: серед рукописів і копій творів знаходимо два прелюди під № 2 (надрукований g-moll і e-moll) і два – під № 12 (e-moll і b-moll), а порядкові номери 9 і 10 відсутні. Для наскрізної нумерації прелюдів, не порушуючи почерговості перших шести й, покладаючись на час написання творів, запропонуємо наступну порядковість: прелюд № 2 (e-moll) у новому виданні публікується під № 9, а № 12 (e-moll) – під № 10, адже за рукописами композитора бачимо, що прелюди № 11 (G-dur, 20.04.1955) і 12 (b-moll, 11.10.1960) переписані автором в один час (правдоподібно у жовтні 1960 р.) з характерним тільки для цих п'єс підкресленням назви і нумерації прелюдів, що дає підставу саме їх вважати прикінцевими у циклі.

Сьомий прелюд (g-moll), написаний у 1955 р. й уперше виконаний в цьому ж році, про що довідуємося з авторської присвяти на копії рукопису: «Оксані Кузьмович в знак признання за перше і прекрасне виконання в радіо 15/4 1955 від А. Кос-Анатольського». Це віртуозна мініатюра (Allegro vivo), що й підтверджується позначкою композитора про короткочасність її звучання (1'20). Побудована вона мелодично на зворотах з яскравим фольклорним забарвленням, що проявляється у використанні мелізмів, підвищених IV і VI ступенів ладу. Композитор застосував тут майстерну фігураційну лінію в партії лівої руки, насичену октавно-акордову фактуру. Віртуозну лінію циклу продовжує і *Прелюд № 8* (Rubato, Vivo), який створений також, як і попередній, у тональності g-moll. Написана п'єса в романтичному стилі, тематичний матеріал проводиться у партії лівої руки в октавному викладі й масивному акордовому тріольному заповненні у партії правої руки.

Прелюд № 9 e-moll (№ 2 за авторською нумерацією), написаний в 1954 р. із присвятою: «Марусі Шушкевич від А. Кос-Анатольського. Львів, 5/2 1955». М. Шушкевич – відома українська піаністка М. Крушельницька, проф. Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка, народна артистка України (2005 р.), донька Т. Крушельницького і С. Шушкевич, внучка А. Крушельницького, палка популяризаторка творчості композитора.

Після тривалих років забуття, залишаючись у рукописному варіанті (як і всі сім інших творів) цей прелюд знову зазвучав у виконанні М. Крушельницької у 2000 р. у концертній програмі, а 2001 р. був записаний піаністкою до аудіоальбому «Невідомий А. Кос-Анатольський» [6; 87] разом з іншими фортепіанними композиціями. Зворушливий настрій освідчення в коханні передається чудовою вальсовою мелодичною лінією, оминанням сильної долі в акомпанементі, а також масивними низхідними і висхідними мартельятними октавними побудовами для відтворення змістових поворотів в розгортанні поетичного тексту.

У примхливому *Прелюді № 10* (e-moll (1959 р.)), один із двох під № 12 за авторською нумерацією) композитор використав цікавий прийом постійного дублювання мелодії малими секундами як в одноголосному, так і октавному її викладі, надаючи кантіленній і спокійній темі твору химерного звучання.

Прелюд № 11 (G-dur, Allegretto grazioso (quasi una humoresca) – 16-ти тактова мініатюра з експозицією і точною репризою, а також середнім розділом розробкового характеру. Закладений у авторській ремарці гумористичний характер твору композитор втілює повторюваними трелеподібними побудовами зі зміною сили звучності, викладеними терціями, на зміну яким з'являються короткі відривисті мотиви, гнучкою динамічною лінією, почерговістю виконання тематичного зерна між партіями правої і лівої руки, що додає жартивлості.

Прелюд № 12 (b-moll, Mosso rubato, espressivo) написаний 11 жовтня 1960 р. Цей твір містить ліричні й пісенні (вишукана кантиленна мелодія), декламаційні і драматичні (хроматизація, акцентування), а також фрагментарно бравурні (повнозвучний акордово-октавний фактурний виклад, застосування прийому *glissando* на кульмінаційній вершині) елементи і риси, притаманні п'єсам всього прелюдійного циклу, формуючи органічне його передзавершення.

Прелюд «*Желязова воля*» пам'яті Ф. Шопена (1960, c-moll) отримав свою назву від місцевості під Варшавою, де в 1810 р. народився видатний польський композитор. Цей твір вважається завершальним у великому прелюдійному циклі А. Кос-Анатольського. Сумовита, з вкрапленням пунктирних мотивів, мелодія у низькому регістрі фортепіано в акордовому супровідному обрамленні у першій частині прелюду звучить одноголосно. У другій частині тема на великій гучності проводиться в октавному викладі, а акомпануюча лінія з тризвучних переростає у повнозвучні акорди. Кода твору сприймається неначе поминальні дзвони, які звучать у басовому регістрі, а супровідна лінія правої руки створює мінорно-мажорну настроєву гру, завершуючи прелюд все ж на мажорній барві, творячи музичну присвяту Ф. Шопену та пошану його невмирущій творчості.

«Важливим джерелом натхнення для Кос-Анатольського був гуцульський фольклор з його неповторним самобутнім колоритом. Мелодика та характерні карпатські ритмоформули майстерно переосмислені в творчому методі композитора. Особливо формотворчого значення набуває використання гуцульського ладу в поєднанні з насиченими альтерованими гармоніями, що виразно втілене в фортепіанній музиці композитора» [3; 31]. Ця думка В. Данилець підкреслює особливість фортепіанних композицій А. Кос-Анатольського, забарвлених гуцульськими барвами («Гуцульська токата», «Гомін Верховини», «Гірська легенда» та ін.).

Композиція «*Гомін Верховини*» (1954-1955 рр.), сюїта «*Сині гори*» (1969 р.), «*Скерцо*» (створене в 1959 р. й опубліковане у київському видавництві «Мистецтво» 1965 р. [12]) увійшли до нового видання фортепіанних творів. Як також і «*Гуцульська токата*» (1958 р.) – віртуозна, витримана в швидкому темпі п'єса з пружним ритмом, насиченим акордовим викладом і з особливим гуцульським магнетизмом. Поява твору пов'язана з придбанням Львівською філармонією нового фортепіано. Про цю подію композитор залишив запис «на титульній сторінці копії Л. Розенберг: «Присвячується – новому Steinway Львівської філармонії» [2; 217].

Ця ефектна композиція до сьогодні залишається популярною і доволі часто звучить у концертних та конкурсних програмах як відомих виконавців, так і молодих талановитих музикантів. Знаменитою вона стала й у музичних колах української діаспори в Америці (США, Канада). Потрапив твір за океан завдяки піаністці українського походження з Канади Л. Жук. От як про цей випадок писав А. Кос-Анатольський в листі до музикознавця зі США Р. Савицького-молодшого (1938-2015 рр.): «...першим грав мою «Гуцульську токату» на Вашому континенті канадський піаніст Жук, якого сестра Люба Жук приїхала сюди перед роками як туристка і якій я ці ноти (і ще інші) подарував» [17]. Цей твір також входив до концертного репертуару відомих піаністок Дарії Гординської-Каранович, Таїси Богданської. У листі від 10 серпня 1982 р. Р. Савицький-мол. писав до А. Кос-Анатольського про те, що Т. Богданська (учениця Р. Савицького-батька) у 1982 р. здійснила запис стерео-платівки (вийшла у 1983 р.), до якої увійшли твори західноєвропейських композиторів-романтиків і українських авторів: «Фіналом української сторінки цієї платівки є Ваша «Гуцульська токата», що дуже ефективно завершує укр. частину. Наганий на чудовому фортепіано у професійному студію в Нью Йорку, Ваш твір виходить особливо репрезентативно [16]. А відбувався запис творів на знаменитому великому концертному роялі композитора-віртуоза С. Рахманінова, який довгий час (1918-1942 рр.) жив і концертував у Нью-Йорку.

Крім того, Р. Савицький-мол. повідомив, що «Гуцульська токата» увійшла до програми американського конкурсу фортепіанної музики, який влаштовувала щороку найбільша педагогічна Спілка в штаті Нью Джерзі «Music Education Association» (Асоціація педагогів-музикантів штату Нью Джерзі (США), заснована в 1927 р.). Власне, 1983 р. комісія конкурсу вирішила звернутись до менш відомих творів на американському континенті і за пропозицією проф. Т. Богданської прийняла до конкурсу низку українських п'єс. Саме «Гуцульська токата» стала обов'язковим твором для старших студентів, а учасниками цього молодіжного змагання були 500 студентів. Як зазначив Р. Савицький-мол., «це, по-моєму, перша того рода подія в нашому музичному світі США і, здається, й Канади» [16].

У відповідь композитор зазначав: «Вважаю для себе великою честю, що моя «Гуцульська токата» зазвучала на цьому славному інструменті... Окремий привіт і подяка піаністці Т. Богданській за її старання в справі популяризації нашої музики!» [17]. Як зауважив у монографічному виданні В. Клиш: «композитор першим в українській фортепіанній літературі створив токату, повністю побудовану на техніці *martellato*... Анатолій Кос-Анатольський «Гуцульською токатою» збагатив жанр барвістисто

гуцульського ладу» [9; 97]. А Т. Дубровний слушно наголосив, що «фактурною моделлю для п'єси стала гра на цимбалах» [6; 95]. В Україні першим виконав цей твір відомий піаніст О. Криштальський.

Серед маловідомих творів А. Кос-Анатольського – «*Ноктюрн*», створений у 1954 р., який несе в собі глибокі інтимні почуття і сокровенні роздуми композитора. Цей захопливий твір із притаманною наспівною темою мрійливого елегійного характеру, навіює світлі спогади й захоплює романтичною чуттєвістю, ліризмом і співучістю.

Композиція «*Сніжина*» (Valse vivo) створена в 1955 р. й присвячена відомій піаністці-педагогу Дз. Левицькій-Стернюк (1934–1994 рр.), адже на копії рукопису твору прочитуємо дедикацію, зроблену рукою композитора та дату написання: «Дзвінці Левицькій на добру пам'ять. Львів, 1–8 січня 1955 р. А. Кос-Анатольський». У той час Д. Левицька, талановита уродженка Коломиї, навчалася на другому курсі фортепіанного факультету Львівської консерваторії ім. М. Лисенка (клас доц. Л. Уманської, після від'їзду викладача, на п'ятому курсі продовжила навчання в О. Криштальського, учня В. Барвінського і Л. Уманської), а згодом стала концертуючою піаністкою і педагогом Львівської консерваторії, виховавши у своєму класі майже 100 музикантів, серед яких велику честь мала навчатися й авторка цієї статті, за що висловлюю щирі вдячність і шану.

Твір написаний подібно до своєрідної сюїти, до якої увійшла невеличка інтродукція, п'ять вальсів та кода, подібна до вступу. Твір вирізняється інтонаційною спорідненістю, що відчувається навіть в умовах контрастного протиставлення розділів (Valse vivo, Poco meno mosso, Piu tranquillo, Allegro vivo, Poco meno mosso, Vivo). Композитор застосовує різноманітну фортепіанну фактуру (октавну і акордову техніку, стрімкі пасажі, «феєрверк» октавних мартелєтних побудов), які разом із чудовою вальсовою мелодичною лінією твору роблять його ефектним матеріалом для концертного і педагогічного репертуару. Згодом композитор здійснив переклад твору для флейти соло в супроводі фортепіано.

Серед вперше опублікованих творів – «*Осінній вальс «Зів'ялі троянди*» (1954 р.), який репрезентує, разом із вальсом «*Сніжина*», жанрову танцювальну лінію у фортепіанній творчості композитора.

Танго як танець і жанр музики став доволі популярним у музичній культурі Галичини у першій пол. ХХ ст. Насамперед до жанру танго зверталися у своїй творчості Я. Барнич, В. Безкоровайний, Б. Весоловський (якого називають «королем українського танго та фокстроту»), А. Кос-Анатольський, Є. Козак, В. Стон-Балтарович, С. Гумінілович, згодом М. Скорик, В. Камінський. «Розважальна вокальна музика займає значне місце в творчості Анатолія Кос-Анатольського. Автор створив чимало пісень в ритмах таких танців як танго, вальс, фокстрот, фокс-марш, фокс-полька, румба, чарльстон та твіст, і більшість цих творів набула широкої популярності серед фахівців та аматорів розважального жанру» [10], зауважив В. Конончук. У 1930-х рр. студенти Вищого музичного інституту у Львові ім. М. Лисенка утворили найвідоміший музичний колектив у Львові. До складу першого українського джазового ансамблю «Ябцьо-джаз» входили Л. Яблонський (засновник гурту, скрипка, від його прізвища й отримав свою назву гурт), А. Кос-Анатольський (фортепіано), С. Гумінілович (співак), І. Ярославич (вокал), Б. Весоловський (композиція, акордеон). У 1942-1943 рр., під художньою орудою А. Кос-Анатольського (автор пісень-шлягерів для вистав [7; 140]) успішно працював Театр малих форм «Веселий Львів». І в подальші роки композитор творив розважальні твори різних жанрів, які залишаються популярними й до сьогодні як в Україні, так і за кордоном. З понад двадцяти танго-солоспівів А. Кос-Анатольського і сьогодні часто звучать «Танго кохання», «Карпатське танго», «Зоряна ніч» та багато ін.

Фортепіанній мініатюрі «*Танго*» А. Кос-Анатольського притаманний помірний темп, дводольний розмір. Побудований твір на співставленні однойменного мінору і мажору і (d-D) і на двох темах: перша звучить у мінорі й доволі рясно прикрашена форшлагами і мордентами; друга – в мажорі й проводиться в октавно-акордовому викладі. Композитор надає провідну роль чудовій мелодичній лінії твору. В залежності від її розвитку характерний ритм то превалює, то відходить на другий план, віддаючи перевагу прекрасній музичній темі.

Солоспів А. Кос-Анатольського на вірші І. Франка «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», написаний у 1956 р., став знаменитим у світі. Така популярність спонукала композитора до створення двох інструментальних фантазій для скрипки й фортепіано, а також арфи соло (1973 р.). Було здійснено автором ще й переклад твору для струнного ансамблю [19; 34].

Знана піаністка, проф. М. Крушельницька, готуючись до концерту невідомих творів А. Кос-Анатольського у 2000 р. вперше пристосувала арфову версію фантазії для виконання на фортепіано. А згодом *Фантазія на тему пісні «Ой ти, дівчино, з горіха зерня»* була записана до компакт-диску «Невідомий Кос-Анатольський у виконанні М. Крушельницької та Б. Козака». Публікація цієї композиції, з притаманною їй концертністю й імпровізаційністю, стала завершальною у збірці.

Фортепіанна спадщина А. Кос-Анатольського, хоч не така об'ємна за кількістю творів як камерно-вокальна, з притаманними їй лірикою, романтичною піднесеністю і наснагою, тонкою

мелодикою, багатством засобів музичного письма органічно пов'язаного з опорою на фольклор, динамічним, ритмічним, артикуляційним і агогічним різнобарв'ям, програмністю і зображальністю музики, які тісно переплітаються з чуттєвістю, переживаннями і глибоким образним світом творів, стала великим набутком української музичної культури й користується великою популярністю. Пишучи про фортепіанну творчість композитора мистецтвознавець, проф. Н. Кашкадамова зазначила, що: «Засобом вираження переживань слугує здебільшого мелодійне інтонування... Кос-Анатольський був обдарованим методистом і композитором передусім романсовим» [8; 159]. «Багатомірність музики Анатолія Кос-Анатольського, що відкрилася при зміні кута зору (зумовленій об'єктивною зміною естетичних координат), побутування цієї музики сьогодні, її висока музична «інформаційність», наснаженість (зумовлена глибинною закоріненістю в національну та європейську музичні традиції) пояснюють ефект тривкої популярності музики композитора» [6; 166].

Примітно те, що збірка фортепіанних творів А. Кос-Анатольського опублікована саме в Дрогобичі, у Франковому університеті, де у 1960-70-х роках митець неодноразово працював як голова державної екзаменаційної комісії під час іспитів випускників музично-педагогічного факультету (сьогодні Ін-ту музичного мистецтва) й сприяв отриманню концертного інструменту – фортепіано «Estonia», який вже понад 50 років супроводжує вихованців інституту на шляху до здобуття піаністичної майстерності, а також є незамінним у різноманітних концертних програмах, творчих зустрічах, авторських вечорах видатних представників світового і українського музичного мистецтва, які відбуваються в університеті.

Нове видання фортепіанних творів А. Кос-Анатольського побачило світ завдяки ідеї дружини композитора Н. Кос, завідувачці відділу хорового диригування Львівського музичного коледжу ім. С. Людкевича, педагогу, заслуженому працівнику культури України, яка самовіддано оберігаючи і пропагуючи скарби авторського архіву митця, люб'язно надала нотні матеріали. Впевнені, що ці високохудожні композиції й далі звучатимуть і слугуватимуть вихованню нових поколінь талановитих музикантів.

Список використаної літератури

1. Анатолій Кос-Анатольський: до 110-річчя від дня народження українського композитора і педагога, народного артиста України. URL: <http://younglibzp.com.ua/anatolij-kos-anatolskij-do-110-richchya-vid-dnya-narodzhennya-ukra%D1%97nskogo-kompozitora-i-pedagoga-narodnogo-artista-ukra%D1%97ni/> (дата звернення: 27.09.2020).
2. Гнатишин О. Анатоль Кос-Анатольський. Життя і творчість у документах і матеріалах. Наук. монографія. Львів: ЛДАД, 2009. 352 с.
3. Данилець В. Гуцульська музична сецесія в фортепіанній творчості А. Кос-Анатольського. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич, 2018. Вип. 20. С. 29-33.
4. Дітчук О. Перші українські професійні піаністки Галичини. URL: <https://mvduk.kiev.ua/wp-content/uploads/2015/02/%D0%A2%D0%95%D0%9A%D0%A1%D0%A2-%D0%A1%D0%95%D0%9C-2005-%D0%A0%D0%9E%D0%9A%D0%A3.pdf> (дата звернення: 12.10.2020).
5. Дубровний Т. Фортепіанна творчість Анатолія Кос-Анатольського у стилістичних процесах другої половини ХХ століття: дис. канд. миств.: 17.00.03 / Львів. держ. муз. акад. ім. М. В. Лисенка. Львів, 2006. 159 с.
6. Дубровний Т. Фортепіанна творчість Анатолія Кос-Анатольського в проекції стилю доби: Монографія. Львів: НТШ, 2007. 184 с.
7. Карась Г. Невідомий твір Кос-Анатольського. *Українська музика*. 2013. Ч. 4 (10). С. 138-140.
8. Кашкадамова Н. Стиллові особливості виконання у фортепіанних творах Левка Ревуцького, Станіслава Людкевича та Анатолія Кос-Анатольського (на прикладі інтерпретацій Марії Крушельницької). *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії*. 2015. Вип. 15. С. 152-162.
9. Клин В. Українська радянська фортепіанна музика. Київ: Муз. Україна, 1980. 314 с.
10. Конончук В. Пісенна творчість Анатолія Кос-Анатольського в контексті становлення розважальної музики Галичини: дис. канд. миств.: 17.00.03 / Львів. держ. муз. акад. ім. М. В. Лисенка, 2006. 198 с. URL: <http://dissertation.com.ua/node/668451> (дата звернення: 27.09.2020).
11. Кос-Анатольський А. Шість прелюдів для фортепіано. Київ: Держ. вид-во образотворчого мистецтва і муз. літ. УРСР, 1962. 16 с.
12. Кос-Анатольський А. Скерцо для фортепіано. Київ: Мистецтво, 1965. 8 с.
13. Кос-Анатольський А. Із листування з В. Барвінським. *Гнатишин О. Анатоль Кос-Анатольський. Життя і творчість у документах і матеріалах. Наук. монографія*. Львів: ЛДАД, 2009. С. 300-326.
14. Кос-Анатольський А. Твори для фортепіано / Ред.-упор. Т. Воробкевич. Львів, 2019. 44 с.
15. Кос-Анатольський А. Фортепіанні твори. Навч. пос. / Ред.-упор.: О. Німилович, Д. Василик. Дрогобич: Посвіт, 2021. 128 с.
16. Лист А. Кос-Анатольського до Р. Савицького-мол. від 10 серп. 1982 р. *Родинний архів Романа Савицького-мол.* Кренфорд (США). Рукопис.

17. Лист А. Кос-Анатольського до Р. Савицького-мол. від 12 верес. 1982 р. *Родинний архів Романа Савицького-мол.* Кренфорд (США). Рукопис.
18. Музика Анатолія Кос-Анатольського звучатиме у виконанні композитора Олександра Козаренка. URL: <http://www.m-r.co.ua/mr/mr.nsf/0/B09E666D7BD2A6C4C2257DED006CA9A9?OpenDocument> (дата звернення: 28.10.2020)
19. Ніколаєва Л. Солоспіві Анатолія Кос-Анатольського як феномен української камерно-вокальної музики. *Студії мистецтвознавчі*. 2010. № 1. С. 28-34.
20. Філоненко Л. Маловідомі сторінки «Особової справи Василя Барвінського». *Василь Барвінський у дослідженнях та матеріалах* / Ред.-упоряд. В. Грабовський. Дрогобич: Посвіт, 2008. С. 224-229; Його ж: Сторінками «Особової справи» Василя Барвінського. *Українська музика*. 2018. Ч. 4 (30). С. 75-83; Записки НТШ: Праці музикознавчої комісії. Ред. О. Купчинський. Львів, 2009. Т. CCLVIII. С. 492-506.
21. Штундер З. Станіслав Людкевич. Життя і творчість. Т. II (1939-1979). Жовква: Місіонер, 2009. С. 151, 172.

References

1. Anatolii Kos-Anatolskyi: do 110-richchia vid dnia narodzhennia ukrainskoho kompozytora i pedahoha, narodnoho artysta Ukrainy. URL: <http://younglibzp.com.ua/anatolij-kos-anatolskij-do-110-richchya-vid-dnya-narodzhennya-ukra%D1%97nskogo-kompozitora-i-pedagoga-narodnogo-artista-ukra%D1%97ni/> (data zvernennia: 27.09.2020).
2. Hnatyshyn O. Anatol Kos-Anatolskyi. Zhyttia i tvorchist u dokumentakh i materialakh. Nauk. monohrafiia. Lviv: LDAD, 2009. 352 s.
3. Danylets V. Hutsul'ska muzychna setsesiia v fortepiannii tvorchosti A. Kos-Anatolskoho. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Drohobych, 2018. Vyp. 20. S. 29-33.
4. Ditchuk O. Pershi ukrainski profesiini pianisty Halychyny. URL: <https://mvduk.kiev.ua/wp-content/uploads/2015/02/%D0%A2%D0%95%D0%9A%D0%A1%D0%A2-%D0%A1%D0%95%D0%9C-2005-%D0%A0%D0%9E%D0%9A%D0%A3.pdf> (data zvernennia: 12.10.2020).
5. Dubrovnyi T. Fortepianna tvorchist Anatoliia Kos-Anatolskoho u stiletvorchykh protsesakh druhoi polovyny XX stolittia: dys. kand. mystetstvovnavstva: 17.00.03 / Lvivska derzhavna muzychna akademiia im. M. Lysenka. Lviv, 2006. 159 s.
6. Dubrovnyi T. Fortepianna tvorchist Anatolia Kos-Anatolskoho v proektsii styliu doby: Monohrafiia. Lviv: NTSh, 2007. 184 s.
7. Karas H. Nevidomyi tvir Kos-Anatolskoho. Ukrainska muzyka. 2013. Ch. 4 (10). S. 138-140.
8. Kashkadamova N. Stylovi osoblyvosti vykonannia u fortepiannykh tvorakh Levka Revut'skoho, Stanislava Liudkevycha ta Anatolia Kos-Anatolskoho (na prykladi interpretatsii Marii Krushelnytskoi). Ukrainske mystetstvovnavstvo: materialy, doslidzhennia, retsenzii. 2015. Vyp. 15. S. 152-162.
9. Klyn V. Ukrainska radianska fortepianna muzyka. Kyiv: Muzychna Ukraina, 1980. 314 s.
10. Kononchuk V. Pisenna tvorchist Anatoliia Kos-Anatolskoho v konteksti stanovlennia rozvazhalnoi muzyky Halychyny: dys. kand. mystetstvovnavstva: 17.00.03 / Lvivska derzh. muzychna akademiia im. M. V. Lysenka. L., 2006. 198 s. URL: <http://dissertation.com.ua/node/668451> (data zvernennia: 27.09.2020).
11. Kos-Anatolskyi A. Shist preliudiv dlia fortepiano. K.: Derzhavne vydavnytstvo obrazotvorchoho mystetstva i muzychnoi literatury URSR, 1962. 16 s.
12. Kos-Anatolskyi A. Skertso dlia fortepiano. Kyiv: Mystetstvo, 1965. 8 s.
13. Kos-Anatolskyi A. Iz lystuvannia z V. Barvinskym. Hnatyshyn O. Anatol Kos-Anatolskyi. Zhyttia i tvorchist u dokumentakh i materialakh. Nauk. monohrafiia. Lviv: LDAD, 2009. S. 300-326.
14. Kos-Anatolskyi A. Tvory dlia fortepiano / Red.-upor. T. Vorobkevych. Lviv, 2019. 44 s.
15. Kos-Anatolskyi A. Fortepianni tvory. Navchalnyi posibnyk / Red.-upor.: O. Nimylovych, D. Vasylyk. Drohobych: Posvit, 2021. 128 s.
16. Lyst A. Kos-Anatolskoho do R. Savytskoho-mol. vid 10 serpnia 1982 roku. Rodynnyi arkhiv Romana Savytskoho-mol. Krenford (SShA). Rukopys.
17. Lyst A. Kos-Anatolskoho do R. Savytskoho-mol. vid 12 veresnia 1982 roku. Rodynnyi arkhiv Romana Savytskoho-mol. Krenford (SShA). Rukopys.
18. Muzyka Anatoliia Kos-Anatolskoho zvuchatyme u vykonanni kompozytora O. Kozarenka. URL: <http://www.m-r.co.ua/mr/mr.nsf/0/B09E666D7BD2A6C4C2257DED006CA9A9?OpenDocument> (data zvernennia: 28.10.2020).
19. Nikolaieva L. Solospivy Anatolia Kos-Anatolskoho yak fenomen ukrainskoi kamerno-vokalnoi muzyky. Studii mystetstvovnavchi. 2010. № 1. S. 28-34.
20. Filonenko L. Malovidomi storinky «Osobovoi spravy Vasylia Barvinskoho». Vasyli Barvynskyi u doslidzhenniakh ta materialakh / Redaktor-uporiadnyk V. Hrabovskiy. Drohobych: Posvit, 2008. S. 224-229; Yoho zh: Storinkamy «Osobovoi spravy» Vasylia Barvinskoho. Ukrainska muzyka. 2018. Ch. 4 (30). S. 75-83; Zapysky NTSh: Pratsi muzykoznavchoi komisii. Red. O. Kupchynskiy. Lviv, 2009. T. SSLVIII. S. 492-506.
21. Shtunder Z. Stanislav Liudkevych. Zhyttia i tvorchist. T. II (1939-1979). Zhovkva: Misioner, 2009. S. 151, 172.

ФОРТЕПИАННОЕ ТВОРЧЕСТВО АНАТОЛИЯ КОС-АНАТОЛЬСКОГО В КОНТЕКСТЕ УКРАИНСКОГО МУЗЫКАЛЬНО-ИСПОЛНИТЕЛЬСКОГО ИСКУССТВА

Нимилович Александра – доцент Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франка, г. Дрогобич

Освещаются отдельные аспекты написания, публикации и сохранения фортепианного творчества выдающегося украинского композитора, педагога, общественного деятеля Анатолия Кос-Анатольского. Большое внимание уделяется новому изданию фортепианного наследия композитора, куда вошли более десяти произведений, что публикуются впервые, и среди которых важное место занимает цикл прелюдий. Раскрывается исполнительский аспект этих фортепианных композиций А. Кос-Анатольского, определяются вопросы воплощения художественного образа, условий их первого представления и роли в концертно-исполнительской и педагогической практике.

Ключові слова: Анатолий Кос-Анатольский, фортепианное творчество, исполнители-пианисты, рукописи, издания, исполнительское искусство.

PIANO WORKS BY ANATOLIY KOS-ANATOLSKY IN CONTEXT UKRAINIAN MUSIC AND PERFORMING ARTS

Nimylovych Oleksandra – Associate Professor,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych

Some aspects of creation, publication and preservation of piano works of the outstanding Ukrainian composer, teacher, public figure Anatoliy Kos-Anatolsky are covered. Important attention is paid to the new edition of the artist's piano heritage, which includes more than ten compositions that are published for the first time among which a series of preludes occupies a prominent place. The performance aspect of A. Kos-Anatolsky's piano works is revealed, the question of the embodiment of the artistic image, the circumstances of their first performance and the significance in concert-performing and pedagogical practice are outlined.

Key words: Anatoliy Kos-Anatolsky, piano work, pianists, manuscripts, edition, performing arts.

UDK 78.071.1(477):780.616.432

PIANO WORKS BY ANATOLIY KOS-ANATOLSKY IN CONTEXT UKRAINIAN MUSIC AND PERFORMING ARTS

Nimylovych Oleksandra – Associate Professor,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych

The aim is to reveal the main features of little-known, still unpublished piano works by A. Kos-Anatolsky, coverage of performance problems and the history of their writing.

Research methodology. The following research methods are used: the method of systematic analysis of scientific publications related to the research topic; method of comparative analysis, generalization of information obtained during the study, and its systematization.

Novelty. The scientific novelty of the study lies in the involvement of new sources, analysis of more than ten piano compositions by A. Kos-Anatolsky, published for the first time, among which a series of preludes and individual plays – Nocturne, waltzes «Snowflake» and «Withered Roses», Tango and Fantasy on the theme of the song «Oh you, girl, from the nut grain».

The practical significance. The article will become a basis for researchers of piano works by A. Kos-Anatolsky, which will be filled with folklore elements, European influences and stylistic trends.

Conclusions. Summing up the review of the piano heritage of A. Kos-Anatolsky, we note that it is characterized by lyrics, romantic sublimity and inspiration, subtle melodies, a wealth of musical writing, organically linked to reliance on folklore, dynamic, rhythmic, articulatory and agogic diversity, imagery of music. It is filled with sensuality, experiences and deep figurative world of works and has become a great achievement of Ukrainian musical culture.

Key words: Anatoliy Kos-Anatolsky, piano work, pianists, manuscripts, edition, performing arts.

Надійшла до редакції 2.08.2020 р.

УДК 477.579.2

УКРАЇНСЬКИЙ МИТЕЦЬ: ФОРМИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ І ТВОРЧОСТІ

Виткалов Сергій Володимирович – доктор культурології, професор кафедри культурології та музеєзнавства, Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне
<http://orcid.org/0000-0001-5345-1364>
<https://doi.org/10.35619/ucpm.vi36.415>
sergiy_vsv@ukr.net

Виткалов Володимир Григорович – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри культурології та музеєзнавства, Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне
<http://orcid.org/0000-0003-0625-8822>
volodumr_vitkalov@ukr.net